

A GÖRGEI-KÉRDÉS MAI ÁLLÁSA

– Pethő Sándor könyve¹ –

A GÖRGEI-KÉRDÉS újra időszerű. Pethő Sándor Görgei-élet-Arajzának visszhangja az a legújabb vélemény, amely megtagadja közvetlen elődeink ítéletét a tábornok perében.

Hírlapok és folyóiratok hasábjai foglalkoztak Görgei ügyével. Ezekben a cikkekben Görgeiről mint árulóról ma már senki sem beszél. Móricz Zsigmond pl. a „Nyugatiban hangulatos képet fest az ősz hadvezérről és érdekesen írja meg saját pálfordulását, miképpen változott meg évek során ifjúkorában teljesen egyoldalú Kossuth-párti álláspontja.

Érdekes egy előkelő publicistánknek a magyarázata, miért tartotta a nemzet Görgeit árulónak. Nem a szó közönséges értelmében, hanem csupán azt véve figyelembe, hogy az aradi tizenhármat kivégezték, Ő pedig életben maradt. Haynau a cikkíró szerint nem lett volna ilyen kegyetlen, ha Görgei előtte teszi le a fegyvert. Érdekes továbbá az a gondolatmenete is, hogy fegyver még soha nemzetet úgy meg nem sebzett, mint az, amelyet Világosnál az oroszok előtt letettek. Ettől a naptól számítható az osztrák-orosz viszony megromlása és az oroszok osztrák- (közös monarchia) ellenes politikájának kezdete.

Nem tudjuk bizonyítani ennek az eredeti nézetnek a tarthatatlan voltát, de az illusztris cikkíró sem tudja bizonyítani, hogy Haynau a magyarságnak szelídlelkű patrónusává vált volna, ha Görgei neki hódol. Elég volna ellenérvként Batthyány Lajos gróftól említenünk, akit még Windischgraetz fogatott el. Tudjuk, hogy a gróftól elrettentő például mindenképpen tönkre akarták tenni. Azt is tudjuk, hogy az aradi 13 között volt olyan, aki az osztrákok előtt tette le a fegyvert. Ha elfogadjuk az orosz-osztrák viszonyra vonatkozó megállapítást, akkor meg kellene döntenünk azt az eddig alig kétségbevitelt történelmi felfogást, amely az osztrák-ellenes orosz politika kezdetét a krími háború idejére teszi és okát az ez időben követett ingatag osztrák külpolitikában, általában pedig a pánszláv expanziós törekvésekben látja.

A Görgeiről Pethő könyve nyomán megnyilatkozó mai közvélemény és a „történelmi tanulmány“ és „történetírás“ álcáival a múltban megjelent Görgei-jellemzések összehasonlítása rendkívül tanulságos.

Kezdjük a történetíróval. Horváth Mihály² így ír Görgei rövid diktatúrájáról... „Nem az a kérdés, hogy Görgei, miután e főhatalom

¹ Görgei Artur. Irta Pethő Sándor, a hadműveleteket leírta Julier Ferenc ny. ezredes. Genius kiadás 1930.

² Magyarország függetlenségi harcának története 1848—49-ben. Genf, 1865.

a kezébe tétetett, bírt-e, képes volt-e az oroszoktól valamit kialkudni, hanem az, mi saját ígérete ... akart-e alkudozni s tett-e lépéseket az alkudozás folytatására?

A siker nem tőle függött... de tőle függött szavát beváltani...

De Görgei most is, mint egész nyilvános pályáján, egy közönséges fondorkodónak, egy önző, alacsony lelkű bosszúvágyónak tanusítja magát, ki még e nemzet ezen iszonyú szerencsétlenségében sem ennek sorsával foglalkozik;... hanem most is magánbosszújának kielégítésén töri fejét,... hogy bosszút állhasson azokon, kiket csak azért gyűlölt, mert fölötte álltak és szeszélyes hiúságát korlátolni akarva, őt megsértették.“

Klapka, aki 1885-ben tagja volt a Görgeit rehabilitáló honvéd küldöttségnek, szükségesnek látja közzétenni 1886-i könyvében a következő nyilatkozatot.

„...jónak láttam részemről a saját ügyemben való bíráskodástól (t. i. a Görgei emlékirataiban rá vonatkozó kritikára való választól!), egyúttal vádolt is lévén tartózkodni, s elhatározóm, hogy későbbi alkalmas időre halasztóm Görgei könyve felett kimondandó ítéletemet.“

Majd a lábjegyzetben kissé teátrálisan jegyzi meg: „Csak a múlt évben nyílt alkalmam Görgei ellenem intézett támadását azzal megtorolni, hogy magam is hozzá csatlakoztam azok sorához, kik nyílt és férfias kijelentésükkel Görgeit a hazaárulás szörnyű gyanújától tisztázni akarták! Ez alkalommal nyilvánított ítéletemet ma is változatlanul fenntartom, bár elkövetett hibái iránt különféle irataimban soha elnéző nem voltam.“

A közvélemény Görgei-ellenes álláspontját, annak megváltoztathatatlanságát, részben a tábornok magatartása is megkönnyítette, aki az említett küldöttség tagjaihoz így szólt:... „ha könnyű szívvel feleltem meg oly kötelességnek, melynek teljesítése dicsőséggel kecsegtetett, akkor nem volt szabad kitérnem az olyan elől sem, melynek megfelelően, előreláthatólag jó hírnevemet kockáztatom... belesnyugodtam tehát, hogy a honárulás vádjának súlya alatt majdnem egyedül futom meg az életpályát...“ Arra kérte bajtársait, ne lépjenek fel érdekében nyilvánosan, csak „a nemzet becsülete és méltósága“ lehet irányadó magatartásukban, egyes ember sorsa ezzel szemben közömbös.

Úgy látszik, az öregedő Görgeinek csaknem rögeszméjévé vált, hogy a nemzet öntudatát, vitézségébe vetett hitét erősíti az, ha az ellene emelt „árulás vádjá“ tovább él.

Ezért régi tréfás hangján fogadja Hentaller Lajos bocsánatkérését: „Haragszom önre, mert ön evvel a bocsánatkéréssel teljesen megfoszt egyetlen pozíciómtól a magyar közéletben, a hazaárulói rangtól.“¹

Hentaller, aki Pethő szerint a függetlenségi politika létalapját ismerte fel a Görgei-árulás vádjának mesterséges kitenyészésében, 1889-ben még így ír Görgeiről: „Amint hatalma, tekintélye, köre, befolyása nőtt, oly mértékben emelkedett lelkében a nagyravágyás“...

¹ Pethő Sándor könyve 480. és 490. oldal.

„azok közé az elv és lelkiismeret nélkül való katonák közé tartozott, kik elég jók arra, hogy megbuktassanak minden rendszert, de mitsem érnek akkor, ha újat kell alkotni.“

„... emlékiratainak minden sorából kirí a csalárd hipokrita és gálád intrikáns, hogy azt olvasva, az ember lelke elundorodik.“

Ugyanilyen hangú Kacziány Géza írása is 1915-ből.¹ „Buda megvívása teljes haderejével Görgeinek saját akarata volt, célja pedig az, hogy az ellenség időt nyerjen a támadás megkezdésére. Ha Görgei eddigi tényeiben nem is látnánk meg a hazaárulás ismérveit, itt megkezdődik az ország elvesztésére irányuló ténykedések sorozata, melyek koronája a világosi fegyverletétel.“

Az idézetek csak töredékei a 48—67, Kossuth—Görgei-ellentét antihistorikus kirezgéseinek és 1918-ig keveseknek, első sorban Péterfy Jenőnek és Gyulai Pál egész Budapesti Szemle-körének nemes próbálkozását nem tekintve, alig történt valami arra, hogy „egészségesebb, történetibb felfogást“ készítsünk elő szabadságharcunk eseményeinek megítélésére. Ma már nem lehet helytálló tétel Görgei ügyében az, „hogy a nemzetnek mindig igaza van,“ mert ilyenformán Károlyi Mihály és Kún Béla uralmát is a nemzeti igazság diadalának mondhatnánk, amelyet a csalhatatlan nemzet élni akarása segített elő.

Szekfű Gyula egy értekezésében³ mutatja ki, hogy 48-as mozgalunk „a nemzeti erők nagy nekilendüléséből élt még hónapokon át, amikor már egyéb európai mozgalmak, melyeket nem segített ily nemzeti erő, rég ellanyhultak, lecsillapultak; e nemzeti erő azonban sehol sem nyilvánult meg oly hatalmas, elemi formák között, mint éppen hadseregünkben.“

A nélkül, hogy Kossuth és a honvédelmi bizottmány lelkesítő és szervező tehetségét — mondja tovább Szekfű — le kellene kicsinyelnünk, megállapítható, hogy mindez messze elmarad a nagy francia forradalom példás hadi és polgári igazgatásától. Ami igazán nagygyá teszi szabadságharcunkat, az a Görgei „mártírseregnek“ nevezte hadsereg dicső küzdelme és vértanuelmúlása.

„A hadseregnek ez a kiemelkedő szerepe kívánatossá teszi, hogy hadtörténeti szakembereink is fokozott figyelemmel forduljanak 48 története felé és így katonai és polgári történéseink vállvetett munkája készítse el minél előbb a magyar újkor e legtörténetibb korszakának igazi, hű képét.“

Azóta kisebb részletmunkák szerzőin kívül csak Steier Lajos foglalkozott szabadságharcunkkal részletesebben. Az ő könyveinek azonban 48-as történetünk legkiválóbb ismerőjének, Gyalóky Jenőnek ítélete szerint az a főfogyatkozása, hogy írjuk nem katona. Ennek folytán éppen 48 legértékesebb részének, a katonainak jellemzésében, tehát Görgei szerepének megvilágításában is, nem szakszerű és, bár Görgeivel szemben tárgyilagosságra törekszik, nem tud szabadulni Kossuth hatalmas egyéniségének varázsától! Ezt a megejtő erőt legjobban maga Görgei jellemzi, amikor Gyulai Pállal szemben, aki

¹ Görgei, történelmi tanulmány. Budapest.

² Napkelet 1924. VIII. szám: 48-as történetünk mai állása.

csípős, paprikás modorában idézte a visegrádi társaság előtt Kossuth hibáit, védelmébe vette ellenfelét: „Lassanként magam is elhiszem, amit ti rólam beszéltek, azt t. i., hogy jelentékeny ember vagyok. Ha pedig én valaki vagyok, mekkora nagyság lehet az a Kossuth, aki engemet annyira tönkretett.”¹

Szabadságharcunk teljes okirattára még mindig kiadatlan; a történetírói és hadtörténeti részletkutatásnak sok téves adatot kell még helyesbítenie. Ilyen körülmények között örömmel üdvözljük Pethő Sándor könyvét. Szerencsés gondolatnak tartjuk, hogy a hadműveletek leírására arra hivatott katona vállalkozott. A két szerző eleven, szemléltető nyelve és lendületes előadása mint egy jól sikerült, színes beszélő-film mutatja be Görgei Artúr élményekben gazdag küzdelmes életét, hadvezért jelentőségét és eleveníti meg a 48-as idők dicsőséges zenitjét és tragikus mélységeit.

A történetíró és publicista avatott tolla elemzi a nagy tábornok egyéniségét. Könyvének elolvasása után Görgei Artúr jelleme azok előtt sem lehet többé talány, akik részint kényelemszeretetből, részint lelki adottságuk miatt együgyűen csak a jók vagy rosszak osztályába sorolják embertársaikat. 48 legnagyobb hadvezérének zsenije valóban nem fér el ilyen nyárspolgári keretben.

Különösen megkapok Pethő könyvének azok a fejezetei, amelyekben a forradalmi katonának, ennek a politikai homo novusnak minden politikai lépését magyarázza.

Görgei egyéni tragikumja akkor kezdődik, amikor helyes politikai érzékével és finom emberismeretével csak a hadsereg egysége érdekében ad ki politikai vonatkozású kiáltványokat, de az országos politikába nem avatkozhatik és ott közeledik a kifejlés felé, amikor már bele kell avatkoznia — de minden hiábavaló.

A hadsereg nélkül nincs 48, viszont Kossuth nélkül sincs és ellene vagy nélküle a harc nem folytatható. Ez a körülmény, a fővezéri állás betöltetlen volta, a politika és hadviselés csaknem állandó divergenciája magyarázzák meg részben a szabadságharc tragikumának belső okait. Pethő Sándor könyvében mindezt kitűnően látjuk.

A Komáromtól—Budáig című fejezet annyira élő, hogy szinte átéljük az akkori eseményeknek ezt a csaknem sorsdöntő időszakát.

Julier ezredes a laikus részére is érthető, áttekinthető és élvezhető módon, a kiváló szakember biztonságával ismerteti Görgei hadműveleteit. A hadvezért a „manőverezés mesterének” tartja. Szakavatott véleménye szerint a tavaszi hadjárat szerény, kisméretű terve Görgei élanja, Miskolc felé való hirtelen előretörése következtében fejlődött óriási méretűvé. Az ő hatalmas energiája lendítette a hadsereget egyfolytában a Tisza mögül Komáromig. Sajnos, az utánpótló szolgálat, amelyért a vezér nem volt felelős, mert nem ő vezette ezt, nem tudott vele lépést tartani. Pedig lehet, hogy jó hadtápszolgálat mellett az üldözés az osztrák hadsereget megsemmisítette volna.²

Lehet, hogy újabb kutatások az eseményeket más szempontok

¹ Pethő Sándor könyve 487. oldal.

² U. ott 285. oldal.

szerint és más következtetéseket nyerve tárják majd elénk. Lehet, hogy az erősödő fény még több árnyékot vet. Közömbös. Görgei Artúr, bár személye a 48-as idők viszonylagos közelsége miatt állandó érdeklődés tárgya, már a történelmi távlat plasztikus perspektívájából látszik. Olyan távolságból, amelyben nem a hangzatos és sablonos angyalian jó vagy ördögien rossz a determináns, hanem a történelmi tárgyilagosság parancsoló törvényei. Ezek pedig nem e két szélsőségben keresik az igazságot, nem ismernek hamis bálványokat, hanem csak húsból és vérből való embereket, bármilyen nagyra nőttek is azok.

Ha valaha, akkor ma kell leginkább arra törekednünk, hogy nagy, reális feladatok megoldására felnövekvő ifjúságunk ne csinált bálványok után menjen, ne délibábokat kergessen, hanem reálpolitikusokat és nagy vezéreket kövessen.

Görgei Artúr önfeláldozó egyénisége vonzó lehet a mi ifjúságunkra is. Valamikor a politizáló ifjúság erényei közé tartozott a „Le az árulóval“ kiáltás, mai dolgozó fiatalságunk magasabb etikai szempontoknak engedve nyugodtan hódolhat Görgei emlékének és önmagát becsüli meg, ha Széchenyi mellett ezt a nagy katonát is ideáljai közé sorolja.

HARDY KÁLMÁN